

արդէն բաւական տաք է, այսինքն եռացմանէ քանի մը աստիճան միայն վար, երբ տակի կարգերը բոլորովին պաղ են, կրնայ (A) կարսային հատած ջրոյն տեղ դրուիլ, որով ամուխի կամ փայտի մեծ խնայութիւն կըլլայ :

Երբոր բոլորովին գուտ բորած ջուր ուզենք առնուլ, պէտք է գայն ջերմութեան 212 աստիճանէն վար շոգիացընել. վասն զի ջրին մէջի հալած նիւթերը երբեմն 212 աստիճանին գոլորշի

դառնալով՝ օձեակէն կանցնին կերբան բորուած ջրոյն վազած ամանին մէջ կըմտնեն : Կարսային ջրոյն շոգիացումը որչափ որ մեղմ ջերմութեամբ ըլլայ, օձեակին մէջ այնչափ քիչ աղտ կըմտնէ. այս կերպով կարելի է բոլորովին գուտ ու անխառն ջուր ունենալ :

(Մնացորդն ուրիշ անգամ):

Փ Ա Ր Ի Զ Ե Ա Ն Ա Մ Մ Ա Գ Ի Բ Ե Ի Զ Ա Ն Ա Զ Ա Ն Գ Ի Տ Ե Լ Ի Բ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՓԱՐԻԶԷ Ի ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ.

ՆԱՄԱԿ ԱՌԱՋԻՆ.

« Փարիզէն իրիկուն ատեն էլլելը իրացընէ յարմար եկաւ մտքիս եւ գգածմանցս, ինչպէս որ ըսի. այն մայրաքաղաքը լուսով մտնելու եւ անկեց գիշերանց էլլելու սովորութիւնը շատ ճանապարհորդաց ալ գեղեցիկ խորհրդածութիւններու պատճառ կրնայ ըլլալ : Մեր էլած գիշերը անձրեւային ու ամպամած ըլլալով՝ աւելի ալ տխրութիւն մը կըբերէր վրաս, եւ շոգեկառքին մէջ կէս գիշերուան ատենները հարկադրեցայ աչուրներս գոցելու քնոյն ծանրութենէն. ստեպ ստեպ կարբըննայի, եւ նորէն քնանալուս պէս՝ Փարիզու յիշատակները այնպէս կենդանի կերպով մը առջեւս կուգային որ արբընցած ժամանակս կարծիքի բէ դեպ ի հոն կերթամ... Կայարաններէն մեկուն մէջ երկու վայրկեանի չափ ուշանալէն ետեւ այն ինչ ձամբայ էլեր էինք, դուրսը կանչուրեւտելու ձայն մը լսուեցաւ. մէյմայ տեսներ որ մեր կառքին դուռը բացուեցաւ ու քառասուն տարեկան մարդ մը ներս հրուեցաւ մտաւ : Մենք արդէն ուրը հոգի ըլլալով՝ ամբողջ կառքը բռնած էինք, եւ նոր եկողին տեղ զգտնուելով սկսանք նեղանալ ու ըսել բէ ինչպէս կըհամարձակի ներս մտնելու՝ երբոր հոն տեղ չկայ : Խեղճ մարդը շուարած ոտքի վրայ մնաց ու ինչ ըսելիքը չէր գիտեր. կառքը ձամբայ էլեր կերթար, մենք կըկանչէինք իրեն բէ « Հոս տեղ չկայ. » ինքն ալ պատասխան կուտար բէ « Ի՛նչ ընեմ, զիս հոս ձգեցին. գիտեմ որ գեշ բան « եղաւ, բայց ինչ ընելու է, համբերութիւն : » Այս ըսաւ ու կեցաւ ոտքի վրայ, հարկ եղաւ որ ես ամփոփուելով՝ քովս կտոր մը տեղ տամ իրեն մինչեւ որ յաջորդ կայարանը հասանք. հոն իմանաք որ այն խեղճ մարդը շոգեկառաց շարքին ուրիշ մէկ բաժանմունքէն վար իջած է եղեր. շոգեկառքը շուտով ձամբայ էլլելուն՝ չէ կրցած առջեւի երկրորդական կար-

գերուն հասնիլ, եւ ուղեցոյցը աճապարէր՝ մեր կառքին մէջ նետեր է զինքը : Այն ատեն սրտնեղութիւննիս անցաւ, ու ամսասցիւք որ ինչու յանդիմանեցինք զինքը : Զմոռցանք յիշեցընել իրարու բէ որչափ մարդիկ այն խեղճին նման փորձանքին կըհանդիպին՝ առանց երեսելի յանցանքի, եւ ուրիշներէ կըմեղադրուին՝ առանց կարենալու իրենց բուն վիճակը անոնց հասկըցընել...

« Առաւօտ եղաւ, Գերմանիոյ քաղաքաց ու գիւղից շենքերն սկսանք տեսնել ձամբուն երկու կողմը, մինչեւ որ հասանք Սքրասպուրկ : Եւ քեպէտ չկեցանք հոն, բայց մեծ հետաքրքրութեամբ հարցուցի ու տեսայ հրապարակին մէջ Կուրեմպերկի փառասոր արձանը. կրնաս մակաբերել բէ ինչ տաք սրտով ողջունեցի գայն եւ անով փառասորուած Սքրասպուրկ քաղաքը : Մայր եկեղեցուոյն ալ մօտ անցանք առանց ներս մտնելու, եւ հոջակաւոր աշտարակին բարձրութեանն ու գեղեցկութեանը վրայ երկար ատեն զմայլեցանք : Իսկ քաղաքին ներսի տեսքը, տներուն ու խանութներուն ձեւերը, բնակչաց հագուստներն ու վարմունքը, յայտնի կըվկայէին որ Փարիզէն շատոնց հեռացեր ենք՝ հինգ հարիւր հազար մէքր տեղ, եւ Գերմանիոյ սահմաններուն մօտ ենք : Եւ յիշաւ, հոն անցանք Հոննուսը եւ մտանք Պատենի Մեծ Կրտսերան երկրին Բենի քաղաքը՝ հասարակ կառքով. մարսատան մէջ սնտուկնիս նայուելէն ետեւ մտանք շոգեկառք ու գեղեցիկ դաշտերէ եւ գեղերէ անցնելով հասանք Քարլսբուրհ, անկեց ալ Շրուրկարտ՝ Վիրքեմպերկի գեղեցկանիստ մայրաքաղաքը : Շրուրկարտէն Ուլմ երթալու համար ապառած լեռներու մէջ շինուած ձամբանքէ վեր էլանք շոգեկառքով ու յետոյ անննարին արագութեամբ վար իջանք մինչեւ այն անուանի բեր-

դարադարը : Յայտնի է որ Գանուբին ակունքը ասոր մօտ էն . բայց այս հռչակաւոր գետը որ գմեզ մինչէն Աե. ծովը պիտի տանէր՝ խանձարուրքին մեջ տեսնուած պզտիկ տղու մը կընմանէր . անիկայ տեսնողին հաստայիքը չէր գար քե ուրիշ գետերու էս վտակներու օգնութեամբը այնչափ պիտի մեծնայ որ ծովածաւայ լայնութեամբ էս այեկոծ բռնութեամբ պիտի էրբայ վերջապէս աննուն ծովուն ընդարձակութեանը մեջ պիտի խառնուի որ հանգչի...

« Ույմեն շոգեկառքով անցանք Ասկապուրիկ՝ հին ու մեծանուն քաղաքը՝ Պաւերայի բազաւորութեան մեջ : Ասոր պատմական էս վիճակագրական յիշատակները միտքս բերելու ատեն չէի կրնար մոռնայ իր աշխարհաբարոյ օրագիրը որ գերմաներէն կըսուի Աշխէմայնէ ցայժմեկ, այսինքն ընդհանրական օրագիր, էս Քայմսեն էտէս աշխարհիս ամենէն էրէւելի օրագիրն է :

« Միտքս էկաւ Արշալոյսը, Մասիսը, Բազմավէպը, Մասեաց Աղաւնին, Մեճմուան, Եւրոպան ու Ախպարը, էս զարմանքով մը մտածեցի քե ինչպէս կըլլայ որ ատնց էս ոչ մէկն ալ չկրնար ըսուիլ ընդհանրական օրագիր, ինչպէս որ Ասկապուրիկնը ըսուէր է իրաւամբ . վասն զի անիկայ ամեն տեսակ կարծիքներ կընդունի ու կընրատարակէ՝ առանց իրենը գրուցելու, մինչդէռ մերինները շատ անգամ իրենց կարծիքը չըսելէն էտէս՝ ուրիշներունն ալ չեն կրնար ըսել :

« Ասկապուրիկն Միւնիք էրկու ժամուան մեջ հասանք շոգեկառքով . էս որովհետէս զիչէր էր՝ այն Պաւերայի մայրաքաղաքին զննութիւնը էրկրորդ օրուան բողոցիկը : Քսանընիկ ժամուան մեջ Փարիզէն մինչէն հոն հասէր էինք, ու մենք ալ կըզարմանայինք քե ինչ աստիճանի արագութիւն էր գմեզ տանողը :

« Միւնիք քաղաքը՝ որ իտայերէն Մոնաքոյ էս գերմաներէն Միւնիխէն կըսուի, զրէքէ հարիւր էրեսուն հազար բնակիչ ունի՝ ամենն ալ հանդարտաբարոյ, աշխատասէր ու բարեսէր մարդիկ : Քաղաքին նորաշէն մասը շատ գեղեցիկ է, փողոցները լայն, տները սիրուն, ամենն ալ մաքուր, շատը մեծագործ . էս որովհետէս քիչ ատենի մեջ այսչափ մեծցած է, էս այն ոչ այնչափ բնակիչներուն շատնալովը, որչափ Պաւերայի աշխարհաշէն Լուդովիկոս բազաւորին անսպաս ջանքովն ու օրինակովը, անոր համար փողոցները գրէրէ պարապ էն, էս օտարականը չկարծէր քե չորս ու կէս միլիոն բնակչով մեծկակ տերութեան մը մայրաքաղաքն է :

« Միւնիքին գլխաւոր հրապարակական շէնքերն էն հին էս նոր Պատկերապարանները (Pinacothèque) էս Անգրիադարանը (Glyptothèque), մէյմէկ հոյակապ բանգարաններ : Ժամանակին կարճութենէն ստիպուեցանք զոնէ ասոնց այցելութիւն մը ընելու, էս էս փութացի քաղաքին անուանի մատենագրաւան էր-

բայու՝ ուր զիտէի որ քանի մը հայերէն մեռագիրներ ալ պահուած էն : Մէկիկ մէկիկ աչքէ անցուցի ամենն ալ, որ տասը կտորի չափ կային, բայց նոր էս անձանօր գրուածք կամ սաստիկ հնութեամբը էրէւելի բան մը չտեսայ, միայն հաւարում մը կար այլ էս այլ պատարագամատոյցներու՝ նորագիր էս փոքրադիր, յորում գտայ նաեւ « Պատարագամատոյց Լուսաւոր- « չին » անունով քանի մը աղօթքներ : Ասոր վրայ շատ ուրախացայ, վասն զի սոյն վերնագրով մեռագիր մըն ալ Գաղղիոյ Լիոն քաղաքին գրատանը մեջ կայ միայն . ափսոս որ ժամանակս չներեց օրինակելու : Փարիզու մեր էղբարցը գործ պիտի ըլլայ անշուշտ՝ էրբայ Լիոնի մեռագրէն այն կտորն օրինակել, ու յետոյ հրատարակել իբրէս էկէղեցական էս ազգային նշանաւոր ու պատուական մնացորդ :

Չէի կրնար Միւնիքէն էլլել՝ առանց հայերէնագետ Պ. Նայման գերմանացին տեսնելու, որ բազաւորական գրատան գրապետներէն մէկն է : Այն ժերուսի բայց կայտառ էս բազմամուտ արեւելագետը զանազան կարէնոր հարցմունքներ ըրաւ մեր ազգին այժմու վիճակին վրայ, էս մեծապէս գոհ ցուցուց ինքզինքը՝ ընդունած պատասխաններուն համար : Մեծ պատկառանօր խօսեցաւ մեր ազգային էկէղեցւոյն սրբազան իրաւանցն ու արարողութեանցը վրայ, ու էրուպական հեռատես խորհրդածութիւններովը՝ Փարիզու մեջ ազգային լուսաւորչակրօն վարժարանի մը հաստատութիւնը գովելէն չէր կշտանար : « Այս ճամբով « էս այսպիսի լուսաւոր հնարքներով միայն կրնան, « ըսաւ, լուսաւորչական Հայր իրենց գեղեցիկ ու « պատուական ազգութիւնը պահել . կարոյիկութեան « էս բողոքականութեան պէս օտարոտի ազգութեանց՝ « մանաւանդ քե ազգակորոյս դաւանութեանց վտանգ- « ներէն ազատ մնայ, էս ազգային հարագատ հոգով « յառաջադէմ զարգանայ : » Հայերէնագետ Պերմանացուց մեջ Պ. Նայմանն առաջին էղաւ որ գերմաներէն լեզուով տեղեկութիւններ հրատարակեց մեր մատենագրութեանը վրայ :

« Միւնիքին մեջ ուրիշ շատ տեսնելու բաներ ալ կըսէն աշխարհագիրք . մենք նայեցանք որ զոնէ ուրիշ ճանապարհորդաց մեծ նետաքրքրութեամբ տեսածներէն բոյորովին զուրկ չմնանք : Ասոնց մէկն էր Պատարիս ըսուած հսկայածէս արձանը, որ Շվանրաւեռ անունով հռչակաւոր անգրիագործին շինածն է : Պաւարիան իբր քե Պաւերա ըսուած էրկրին ու տերութեան պատկերն է՝ կնոջ կերպարանով՝ քաղաքէն կէս ժամ հեռու՝ բարձր լեռնակի մը վրայ կանգնուած : Կուրծքին կէտը կենդանուոյ մորքով ծածկուած է, բոյորն ալ բափժու պղնձէ . ճախ ձեռքը պսակ մը բռնած է առաքիւնութեան, իսկ աշովը բուրբ սրտին կոպրցուցած . բովն ալ առիւծ մը կայ՝ նշան արիութեան : Արձանին բարձրութիւնը 20 մէրր է . մեջը պարապ ըլլալով՝ գլխուն ներսի դին մինչէն 30 հոգի բովէ բով

կրճան նստիլ : Շէնքը լմրնցած է 1850ին, և բոլոր ծախքը եղեր է կես միլիոն Ֆրանքեն տւելի... :

Գ. Վ. Ս.

Միւնիք, 15 մայիսի 1857 : »

Ովկիանիոյ Ճաւա կղզոյն Պարաիւա մայրաքաղաքը բնակող ազգայնոց մէջէն Նահապետեան ազգասեր Գրիգոր Աղայէն հետազայ նամակս առինք, զոր մէջի ազգային տեղեկութեանցը համար արժան կրհամարինք հրատարակել .

Ի Բրաիւա, 10 Մարտ 1857.

Գերազատիւ Սրբանուէր Հոգևոր Հարցոյ Սարգսի Քեղոզրեան, Գարբիէի Այվագովսքի և Ամբրոսիոսի Գալիպեան, ճշմարտասեր Վարդապետացոյ տնտեսից և տեսչաց Արեւելեան Բազմալեզու Վարժարանին Հայոց

Ի Փարիզ.

Նուիրեսցի ի նուաստ համազգայ ձերոյ յարգական ողջոյն յոյժ :

Ազգասեր Տեարք իմ,

« Թեպետ և գովելի հմմբաւ ազգասիրութեան և ճշմարտասիրութեան բազմաշխատ և բազմբախտ երից բնութագոյն Վարդապետացոյ ի վաղուց հետո հոգւակեայ էր ամենայն ուրեք յազգս մեր, և ի միտս ամենեցուն մեծարելիք պատուով և գովութեամբ սակայն հանգամանք վերջին անցից ձերոց՝ որ լուր էղէրնդ ամենայն աշխարհ, և հայրենիք մեր, ստուգութեամբ ծանեան զհարագատուրիւն ձեր, առաւել զերազանց արար զձեր պատուամեծար արժանաւորութիւն. և զագգն բովանդակ կապեաց խնդամիտ սիրով ընդ Աստուածանանոյ և ուղղասեր միաբանութիւն ձեր, որք վասն արդարութեան հալածեալ եղեր և այժմ վայելէր զերանութիւն :

« Ով, զորպիսի ցնծութիւն զգամք մեր յանձինս մեր, և սրբափ գոհութիւն և փառս մատուցանեմք բարեխնամ տեսչութեանն Աստուծոյ, որ կրկին յարոյց ի մեզ գարս իմաստուն և խոհականս, ճշմարիտ նախանձախնդիրս ուղղափառ հաւատոյ Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցոյ : Մեծ էրանութիւն համարիմք վասն մանկանց հայրենեաց մերոց, որք ունիցին զձեզ ուսուցիչ, դաստիարակ և ուղղիչ հոգեւոր և մարմնաւոր բարի վարուց. և մեծ փառք համարիմք, յորժամ Աստուծով ձեր ազնուանողի ազգասիրութիւն, սրբասնեայ առաքինութիւն և երկնաշնորհ զիտութիւն տնկեսցի ի հոգւոջ նոցա. և տացէ զբազմաբեղուն պտուղս յախտենական բերկրութեան և կատարեալ երջանկութեան ի հայրենիս մեր :

« Արժանապատիւ Տեարք իմ, ոչ սակաւ ուրախութիւն լիցի ինձ էրէ հաճեսցիք հաղորդել նուաստութեան իմոյ զկարգադրութիւնն ի վեր յիշատակեալ

վարժարանին, և տայ լիովին ծանօթութիւն ամենայն որպիսութեանց նորա, զոր ի սրտէ ցանկամ գիտել զի զսցէ պատահեսցի և ինձ ուղարկել այդ զՄանկունս : Նաև մեծ շնորհ ցուցանէք ինձ առաքելով առ իս գորինակ մի ի նորատիպ Տետրակէ ձերմէ՝ կոչեցեալ Պատմութիւն և պատճառք վերադարձի երից վարդապետացս հայոց որք ընդ հովանեաւ Լուսաւորչական Սուրբ Արոտոյ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ, ընդ նմին և հաճել ստանալ զիս Ստորագիր առ ձեր Լրագիր և առ ազգային այլ և այլ յայտարարութիւնս սկսեալ յայս տարւոյ սկիզբն, շարունակ առաքմամբ ամառական բոլորէր Շոքինաւով աստ ի Բրաիւայ ուղղակի առ իս մակագրեալ G. Nahapit, Batavia, և ցանկալ յայտնել ինձ, զտարեկան հատուցումն իմ և զանուն գործակալի ձերոյ, զոր ի սրտէ յոժարութեամբ և բազում շնորհակալութեամբ հատուցանել ունիմ նմա :

« Զայս խնդիր մատուցանե արժանապատուութեան ձերում և իմ բարեկամ Պարոն Մինաս Գրիգոր Յովակիմեանն, զի զոր ինչ առաքել ունիր առիս, զնոյնն առաքել հաճեսցիք և նմա, մակագրեալ M. G. Joakim, Batavia, որոյ վասն զոն եղեց յոյժ :

« Կարծեմ ոչ փոքր ուրախութեան առիք եղեց ձեզ Արժանապատիւ Ազգասիրացոյ տալով զծանօթութիւն փոքրիկ խմբի մերոյ բնակելոյ աստ ի Բրաիւա, բէնիք, սրբափ և զինչ և գործք նոցա. այսինքն,

- Տիկին ՄԱՐԻՍՄ ՅԱԿՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ .
- Պարոնայք ԵՂՈՒԶՈՐ Գ. ԳՈՍՊԱՐԵԱՆ, իր զերդաստանս,
- ԳԵՈՐԳ ԱՒԵՏ ԶՈՒՔՈՒՆԵԱՆ. » » »
- ԳՐԻԳՈՐ ՅՈՎԱԵՒՓԵԱՆ. » » »
- ԱՂԱՆՈՒՐ Պ. ԱՂԱՆՈՒՐԵԱՆ. » » »
- ՄԻՆՈՍ Գ. ՅՈՎԱԵՒՄԵԱՆ. » » »
- ԳՐԻԳՈՐ Ե. ԳՈՍՊԱՐԵԱՆ. » » »
- ՅՈՎԱԶԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. » » »
- ԻՍԶԻԿ ԵՒ ՍԱԿԱԶ Ա. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ.
- ՄԿՐՏԻԶ Կ. ՄԿՐՏԶԵԱՆ.
- ԱՌՍԵՅԻ ՆՈՒԱՍՏԵԱՆ.
- ՄԱՐՏԻՐՈՍ Մ. ԶՈՐԱԲԵԱՆ.
- ՄԱՐԳՈՐ ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ.
- Ե. ՆՈՒԱՍՏԱ :

Արք և Կանայք և Մանկունք իբրև յիսուն հոգիք : — Պարոնայք զբաղեալք յառեւտրական գործս, և խնամօք Բարձրելոյն ամենեքեան սիրով և միաբան և միջակ յաջողութեամբ :

« Ունիմք այսր նորոգ կառուցեալ Սուրբ Յովնաննեսանումբ Եկեղեցի մի, և Մանուկ և Յարութիւն մականուամբ Ռուսմնարան մի, որոյ Վարժեապետնէ Խաչիկ Ա. Թովմասեան, սակայն Աշակերտք դեռ յոյժ սակար :

« Հաստատեալ էմք այսր և զՄիաբանութիւն կոչեցեալ Հայկեան Միաբանութիւն Զավա, ի պէտս Այրեաց և Որբոց հայոց բնակելոց ի Զավա :

« Արդ չկամելով առաւել աշխատ առնել զձեզ էր-